

УДК 821.111.09Вулф:305-055.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/33>

Барнич О. В.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ВІРДЖИНІЯ ВУЛФ: ЖІНОЧЕ ПИСЬМО ТА ЖІНОЧЕ ПИСЬМЕНСТВО

У статті йдеться про розвиток жіночого письма та жіночого письменства на основі аналізу есеїв «Власний простір» (1929) та «Жіночі професії» (1931) Вірджинії Вулф (1882–1941) – відомої англійської письменниці, представниці «високого модернізму», авторки романів, критичних статей та есеїв, феміністки та борчині за права жінок.

У статті досліджується не лише гендерне питання – місце жінки в «чоловічому» світі, а й роль жінки в літературі, вплив патріархального суспільства на становлення жінки-письменниці. Розвиток жіночого письма у літературах різних країн, зокрема в англійській, відображав світогляд, індивідуальний досвід письменниць, а також залежав від економічних, соціальних та культурних умов епохи. Вірджинія Вулф у есеях висловлювала своє бачення ідеальних умов для творчості жінки – письменниці: власний простір (своя кімната), фінансова незалежність, подолання традиційного обмеження жінки роллю матері та дружини.

У есеї «Власний простір» В. Вулф аналізує розвиток жіночого письма протягом чотирьох століть, вплив патріархального суспільства на процес становлення жінок – письменниць, перешкоди, які вони мали долати на своєму шляху. Вона веде діалог із своїм опонентом – сивим присмним джентльменом, який для письменниці уособлює патріархальний світ чоловіків.

У есеї «Жіночі професії» Вірджинія Вулф розмірковує про роль обмежень, які наклало суспільство на жінку. У першу чергу жінка має бути дружиною, матір'ю, хранителькою домашнього вогнища – стереотипи. Суспільство вимагає від жінки покірності, досконалості, самовідданості, які можуть заважати її прагненню розвиватись як особистості.

У своїх есеях Вірджинія Вулф використовує один із провідних прийомів літератури модернізму – потік свідомості, експериментує зі стилем, закликає до створення нових форм вираження і нових підходів у літературі.

Ключові слова: жіноче письмо, жіноче письменство, власний простір, фінансова незалежність, здатність творити.

Постановка проблеми. Розвиток жіночого письма у світовій літературі відображає світогляди, індивідуальні досвіди письменниць різних історичних періодів. Проте становище жінки-письменниці до ХХ століття було значною мірою визначене економічними та соціальними умовами епохи. Як відомо, протягом багатьох століть жінки, на відміну від чоловіків, мали обмежений доступ до освіти та публічної діяльності, що негативно позначалося на їхній здатності висловлюватися через літературу.

Серед жінок-письменниць, які залишили помітний слід, можна згадати Марі де Сталь, Джейн Остін, Шарлотту Бронте та багато інших. Вони були змушені долати численні труднощі, зокрема, нерозуміння та скептицизм з боку суспільства. Часто жінки-автори мусили використовувати чоловічі прізвища у якості псевдонімів, щоб уникнути упередженого ставлення до їхньої роботи.

У модерній літературі знає докорінних змін сама стратегія перебування жінки у суспільстві.

Жінка виходить за межі звичного замкненого кола «діти-кухня-церква», заявляє про свої права, у тому числі на право самореалізації як творчої особистості [1, с. 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців досліджували жіноче питання в літературі та творчість Вірджинії Вулф. Серед них можна виділити роботи Дж. Зихович «Ми, аутсайдерки: Вірджинія Вулф і фемінізм у глобальній перспективі», Лілії Шутяк «Світоглядна есеїстика Вірджинії Вулф», Віри Агеєвської «Аспазія й Пенелопа, або про жіночі альтернативи» та ін. У даній статті у центрі уваги не лише дослідження поглядів авторки на роль жінки у літературі, але і причини вибору нею жанру есею для висвітлення своїх ідей.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у висвітленні поглядів Вірджинії Вулф та роль та місце жінки у тогочасному літературному процесі.

Об'єкт дослідження – есеї В. Вулф «Власний простір» (1929) та «Жіночі професії» (1931)

як дослідженні поглядів авторки на роль жінки в літературі.

Предмет дослідження – розгляд ролі жінок-письменниць у літературному процесі, зокрема як В. Вулф ставить питання гендерних ідентичностей та фемінізму в контексті створення літератури.

Виклад основного матеріалу.

Вірджинія Вулф та жіноча творчість.

В історії світової літератури доби так званого «високого модернізму» одна з найвизначніших постатей – англійська письменниця Вірджинія Вулф (1882–1941), авторка дев'яти романів, серед яких особливо важливі новаторські твори «Місіс Деллоуей» (1925), «До маяка» (1927), «Орландо» (1928), «Хвилі» (1931), а також оригінальної новелістики і кількох вагомих збірок критичних статей та есеїв, які зіграли помітну роль в утвердженні модернізму. Художні твори письменниці відносять до «прози потоку свідомості»; разом із Марселем Прустом та Джеймсом Джойсом вона є одним із небагатьох славетних творців цього феномену, що посприяв радикальному оновленню світового красного письменства.

Водночас творчість В. Вулф являє собою вершину англійської модерністської прози у першій половині ХХ століття, яку іноді умовно називають «психологічною школою», хоча відносять до неї різних письменників (у тому числі В. Вулф, Д. Г. Лоуренса, Р. Олдінгтона, С. Моєма), котрі не були угрупованням чи власне «літературною школою» – спільнотою митців, об'єднаних віртуальним або реальним зв'язком традицій, наслідування, впливу тощо.

Поняття «психологічна школа в англійській літературі» вживають, як правило, для того, щоб відрізнити цих авторів від представників умовно-сатиричної, умовно-алегоричної та фантастичної прози, яка в Англії так само має поважну традицію і в міжвоєнний період представлена визначними талантами: Олдос Гакслі, Івлін Во, Джордж Орвелл та ін.

У той час, коли В. Вулф почала писати й публікувати художню прозу, вона вже була зрілою людиною та визнаною літераторкою зі сталою репутацією літературного критика. Як митець вона починала, практично, ще до Першої світової війни, однак власна літературна творчість В. Вулф майже цілком належить міжвоєнній добі. У творчості В. Вулф виокремлюються три періоди. Упродовж першого (1915–1922) створені романи «Подорож назовні», «Ніч і день», оповідання, які увійшли у збірку «Понеділок і четвер» («Monday and Thursday», 1921), і роман «Кімната Джей-

коба», який багато в чому став підсумком ранніх шукань письменниці, синтезувавши перспективи подальшого розвитку. Другий період припадає на середину 1920-х років і включає романи «Місіс Деллоуей» та «До маяка», котрі стали вершиною творчості Вулф. У третій період (1928–1941) створені «Орландо», «Хвилі», «Роки» і «Між актами».

Протягом усього життя Вулф писала оповідання, есеї, рецензії та статті про літературу, виступала у пресі із проблем жіночої емансипації. Визнання здобули її збірки «Звичайний читач» (1925; 1932), книга есеїв про права жінок «Своя кімната» (1928), що містить відомий афоризм: «У кожній жінки, якщо вона збирається писати, повинні бути кошти і своя кімната» [2, с. 5].

У «Своїй кімнаті» В. Вулф звернулася до питань, які завжди глибоко хвилювали її, – про місце жінки в житті та суспільстві, про її роль у вихованні дітей, про властиву їй своєрідність світосприйняття та проблеми взаємин сучасних чоловіків і жінок.

Отже, Вірджинія Вулф – одна з найбільш знайомих фігур в англійській літературі ХХ століття, авторка романів та есеїв, роботи якої відрізнялись не тільки літературною цінністю, а й глибоким аналізом соціальних і політичних питань свого часу. Несвобода, зокрема, трактується нею і як обмеженість простору, в якому може існувати індивід. Патріархальну жінку часто ув'язнено у закритих архітектурних формах – локаціях, а розлогіші обшири для неї просто табуовані.

Одним з центральних аспектів публіцистики Вірджинії Вулф є феміністична позиція [1]. У есеях «Жіночі професії» та «Власний простір» авторка стверджує, що для творчої свободи, реалізації свого потенціалу, жінці необхідно, насправді, небагато – фінансова незалежність та власний простір

Вірджинія Вулф розглядає історію жіночого письма та постаті жінок – письменниць, підкреслюючи, що жінки завжди мали творчий потенціал. Протягом багатьох століть обмежений доступ до освіти, фінансів, можливостей самовираження заважав їм досягти вершин у літературі. Вони протягом тривалого часу залишались у тіні чоловіків-письменників, і лише в ХХ столітті у літературі почали з'являтися більш помітні жіночі постаті.

У своєму відомому та важливому для гендерних студій есеї «Власний простір» Вірджинія Вулф доводить думку про те, що навчальний заклад, бібліотека чи будь-який інший публічний простір завжди належали чоловікам. Жінка не мала ні можливості, ні права навчатись на рівні з чоло-

віками, володіти власним майном та грошима, а тому не було жодної необхідності опанувати щось нове, заявляти про себе, адже у будь-якому разі світом володів чоловік [2, с. 15]. Авторка неодноразово наголошує на необхідності рівних прав між чоловіком та жінкою і не тільки у фінансовій сфері, а й у можливості самореалізації.

В есеї «Власний простір» Вірджинія Вулф розмірковує про становлення жінки – письменниці, її внутрішню трансформацію та вплив соціуму на цей процес. То що ж, на думку авторки, потрібно сучасній жінці – письменниці для плідної роботи?

По-перше, власний простір. Простір не лише фізичний, а і психологічний. Не просто кімната, у якій можна побути наодинці зі своїми думками, а місце, де вона буде почуватись комфортно. Письменниця має бути вільною, без зовнішніх обмежень, не ховати написане, як Джейн Остен, подалі від чужих очей і недоречної критики під листом промокашки у загальній кімнаті [2, с. 20]. На думку В. Вулф, більшість жінок протягом тривалого часу тому і займались саме прозою, бо написання поезії вимагало більшої зосередженості. Важко писати поему в кімнаті, де тебе постійно відволікають і не дають можливості зосередитись на роботі: «А в сім'ї середнього класу, як пояснила пізніше міс Емілі Дейвіс, на початку ХІХ століття була одна спільна кімната. Якщо жінка вирішувала писати, вона писала у спільній кімнаті. І як потім гірко нарікала міс Найтінгейл («у жінок і тридцяти хвилин немає... які вони можуть назвати своїми») її постійно відривали. І все-таки писати прозу було легше, ніж п'єси чи вірші. Не потрібно великої зосередженості. Власне, Джейн Остен так писала все життя» [2, с. 18].

По-друге, самостійність і фінансова незалежність. У есеї «Власний простір» Вулф називає суму в 500 фунтів стерлінгів на рік як мінімальний рівень доходу, який би дозволив жінці мати власну кімнату, простір для роботи. Ця сума є певним стандартом фінансової незалежності, який дозволяє жінці уникнути фінансових турбот і забезпечити собі гідні умови для творчості. Важливо зазначити, що це не просто кількість грошей, а також і своєрідна метафора для підкреслення необхідності власного простору і свободи, які є вкрай важливими для розвитку жінок у літературі. Вулф використовує цей приклад, щоб показати, що без належних умов жінки не можуть повною мірою розкрити свої таланти та потенціал. Отримавши від тітки спадок у 500 фунтів щорічного доходу, авторка розмірковує про становище жінки у світі, де на першому місці «чоловічі» про-

фесії і лише чоловіки можуть отримати за свою працю достойну винагороду. «На що я раніше жила? Жебракувала по редакціях, тут повідомиш про виставку ослів, там про одруження, конверти підписувала, сліпим стареньким читала, штучні квіти робила, діток азбуці вчила – майже задарма. Ось, власне, майже всі заняття, доступні жінкам до 1918 року [2, с. 7]».

По-третє, аби досягти успіху, жінка-письменниця повинна побороти лютого ворога – «янгол в домі» – жінку-господиню, здатну жертвувати собою, своїми інтересами заради сім'ї. У есеї «Жіночі професії» Вірджинія Вулф розмірковує про роль обмежень, які наклало суспільство на жінку. Дружина, мати, хранителька домашнього вогнища – стереотипи, які глибоко вкорінились і зламати їх дуже важко. Суспільство вимагає від жінки покірності, досконалості, самовідданості, які можуть заважати її прагненню розвиватись як особистості. «Вона напрочуд душевна. Неймовірно приваблива. І неймовірно самовіддана. Досконало володіє важким мистецтвом сімейного життя. Кожен божий день приносить себе в жертву. Якщо до столу подають курку, вона бере собі ніжку; якщо в кімнаті дме, сідає на протяг. Словом, влаштована вона так, що взагалі не має власних думок та бажань, а лише співчуває бажанням та думкам інших [3, с. 3]». Тож треба зробити нелегкий вибір, бо чи може цей «янгол», який в першу чергу думає про сім'ю, присвятити себе літературі. Звісно, ні. Авторка натякає і на свою внутрішню боротьбу з жінкою-«янголом», яку, в решті, і сама змогла «схопити за шию» та принести в жертву заради творчості.

Вірджинія Вулф закликала до створення нових форм вираження і нових підходів у літературі. Вона і сама експериментувала зі стилем, художніми засобами та відображенням внутрішнього світу своїх персонажів.

Для творчої спадщини письменниці характерні такі риси, що притаманні для літератури періоду модернізму, – звернення до внутрішнього світу як об'єкта зображення, суб'єктивізація процесу творчості, зникнення соціальної проблематики, поява нових персонажів – пересічної недосконалої особистості, формування відкритого фіналу літературного твору, елітаризація культури, фрагментарність, застосування «потoku свідомості» як творчого методу [4, с. 25].

Вірджинія Вулф пропонує новий підхід до літератури та творчості: заохочує жінок відмовитися від стереотипів і сміливо використовувати власний досвід, думки та почуття у своєму письмі,

закликає руйнувати традиційні уявлення про роль жінки у літературі, відкриваючи нові горизонти для жінок-письменниць і запрошуючи їх до активної участі в літературному процесі. І через багато десятиліть її творчість продовжує надихати багатьох жінок, вона стала одним із символів боротьби за рівноправність у мистецтві і житті.

Стиль есеїв Вірджинії Вулф вирізняється як палким висловлюванням рефлексій, так і наближенням до наукового стилю: багато фактів з посиланнями на конкретних людей – носіїв інформації, власні думки підкріплені цифрами, які позичені зі звітів у відкритих публічних джерелах, аргументовані висновки поєднані з власною емоційно висловленою позицією. Зовсім за визначенням дослідниці Олі Гнатюк: «Есей – це спосіб життя, в якому фундаментом є культура. Есей – це активний пошук, себто рефлексія або запис індивідуального пошуку правди, намагання її досягнути, прагнення зрозуміти себе і світ. Слово «пошук», мабуть, заслуговує на основне місце» [5, с. 1].

Якщо визначити есей як діалог, відвертий чи прихований, то це про есеї Вірджинії Вулф. Суперечником письменниці постає сивий приємний

джентльмен, який не впускає її до університетської бібліотеки (есеї «Власний простір»), носій традицій патріархального чоловічого суспільства. Інколи Вулф напряму звертається до нього, інколи ця постать прихована і лише передбачається, але діалог триває завжди. Вірджинії Вулф притаманна інтелектуальна свобода, як і свобода взагалі, тому вона сміливо ламає стереотипи, догматизм, тези пропаганди, усталені правила. Вона є типовим інтелектуальним провокатором, висновки якого можуть змінюватися, але це авторку не ганьбить і не соромить, бо вона осмислює, переосмислює, рефлексує на наших очах. Отже, як зазначає та ж дослідниця-літературознавиця Оля Гнатюк: «Для есеїста важливий не висновок, а сам процес мислення, у який він включає свого читача» [5, с. 2].

Отже, можемо зробити висновок, що Вірджинія Вулф у своїх есеях «Власний простір» (1929) та «Жіночі професії» (1931) не лише порушує важливі для її часу гендерні питання, аналізує роль жінки у сучасній їй Великій Британії, суспільні обставини, які впливали на неї, а також використовує новітні форми і методи письма, аби донести свої ідеї до широкої аудиторії.

Список літератури:

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: монографія / Віра Агеєва. Київ: Факт, 2003. 319 с.
2. Вулф В. Власний простір. Есей. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 78 с.
3. Вулф В. Жіночі професії. Есей. https://art-slav.blogspot.com/2016/05/blog-post_30.html
4. Батюк Г. О. Філософські, етичні та психологічні чинники формування творчого потенціалу Вірджинії Вулф / Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія літературознавство. Випуск 3 (51). Частина друга. Харків: ППВ «Нове слово», 2007. С. 69–79.
5. Гнатюк Оля Есей – це спосіб життя, в якому фундаментом є культура./ <https://pen.org.ua/esej-tse-sposib-zhyttya-v-yakomu-fundamentom-ye-kultura-olya-gnatyuk>.

Barnych O. V. VIRGINIA WOOLF: WOMEN'S WRITING

The article deals with the development of women's writing based on the analysis of the essays "A Place of One's Own" (1929) and "Women's Professions" (1931) by Virginia Woolf (1882–1941) – a famous English writer, representative of "high modernism", author of novels, critical articles and essays, feminist and fighter for women's rights. The article explores not only the gender issue – the place of women in the "male" world, but also the role of women in literature, the influence of patriarchal society on the formation of women writers. The development of women's writing in the literatures of different countries, in particular in English, reflected the worldview and individual experience of women writers, and also depended on the economic, social and cultural conditions of the era. Virginia Woolf in her essays expressed her vision of ideal conditions for the creativity of a woman writer: her own space (her own room), financial independence, overcoming the traditional limitation of women to the role of mother and wife. In the essay "A Room of One's Own" V. Woolf analyzes the development of women's writing over four centuries, the influence of patriarchal society on the process of becoming women writers, and the obstacles they had to overcome on their way. She conducts a dialogue with her opponent – a gray-haired, pleasant gentleman, who for the writer personifies the patriarchal world of men. In the essay "Women's Professions" Virginia Woolf reflects on the role of the restrictions that society has imposed on a woman. First and foremost, a woman should be a wife, mother, and keeper of the home – stereotypes. Society demands from a woman humility, perfection, and selflessness, which can hinder her desire to develop as a person. In her essays, Virginia Woolf uses one of the leading techniques of modernist literature – stream of consciousness, experiments with style, and calls for the creation of new forms of expression and new approaches in literature.

Key words: women's writing, own space, financial independence, the ability to create.